

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ROBERT KAPEŠ

„POKLADNI OBIČAJI NA PODRUČJU SRIJEMA U
VOJVODINI“

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Diplomski rad

„Pokladni običaji na području Srijema u Vojvodini“

Mentorica: dr.sc. Milana Černelić

Student: Robert Kapeš

Zagreb, lipanj 2019.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Pokladni običaji na području Srijema u Vojvodini“ izradio potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr.sc. Milane Černelić. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Potpis studenta

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. POKLADNO VRIJEME	5
3. ODRŽAVANJE I ORGANIZACIJA POKLADA.....	7
4. POKLADNE MASKE I MASKIRANJE.....	14
4.1. POKLADNA LUTKA	20
5. PREHRANA U POKLADNO VRIJEME	21
6. MASKIRANI OPHODI I PROSLAVE	22
7. POKLADNO JAHANJE.....	34
8. ZAKLJUČAK	36
9. POPIS IZVORA I LITERATURE.....	37
10. POPIS KAZIVAČA	40

1. UVOD

U travnju 2017. i 2018. godine provedeno je istraživanje pokladnih običaja na području Srijema u Vojvodini s ciljem istraživanja prošlosti i sadašnjosti pokladnih običaja na pet lokaliteta: Petrovaradin, Srijemska Mitrovica, Ruma, Nikinci i Golubinci¹. Poznato je da u Golubincima postoji velika karnevalska povorka i da se tamo poklade redovito održavaju, no u kojoj mjeri je ovaj običaj prisutan u ostalim lokalitetima i dalje je bila nepoznanica do samog odlaska na teren. O pokladnim običajima razgovarao sam uglavnom sa starijim ljudima rođenima između četrdesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća, iz razloga što su oni mogli obuhvatiti aspekt prošlosti i sadašnjosti pokladnih običaja. Istraživanje je trajalo tri dana pošto je bio predviđen jedan dan po lokalitetu što nije bilo dovoljno da se obuhvate svi podaci o ovome običaju, ali bilo je dovoljno da se stvori malo šira slika o održavanju poklada na srijemskom području i samim time perspektiva daljnjeg istraživanja. Ivan Lozica navodi stavke za koje smatra da su elementi svakog karnevala: 1) pripremni sastanak, odnosno, formiranje karnevalskog odbora, 2) ples pod maskama, 3) dječje karnevalske priredbe, 4) ophodi grupno kostimiranih družina, 5) ophodi maškara po vlastitom mjestu, 6) motorizirana povorka, 7) plač za karnevalskom lutkom, čitanje optužnice i spaljivanje lutke i 8) posljednja večera od skupljene/donirane hrane, s plesom ili bez. (1986:50). Ovi konstitutivni elementi karnevala bili su mi glavni fokus prilikom izrade upitnice te je pomoću njih bilo lakše stvoriti sliku i usporediti elemente u odabranim lokalitetima². Za pisanje rada korištena je i Arhiva Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata koja pruža uvid u suvremeno organiziranje poklada, zatim tekst Ane Kiš u časopisu „Zov Srijema“ koji govori o Petrovaradinskim pokladama, tekst Ilije Žarkovića „Mačkara parada – otpala ti brada“ koji govori o pokladama u Golubincima i brojni članci iz časopisa *Hrvatska riječ* u kojima se daje osvrt na aktualne pokladne običaje u pojedinim srijemskim lokalitetima.

¹ U Rumi i Nikincima je 2018. godine, istraživanje proveo Borna Zorica, također u sklopu kolegija „Prakse terenskih istraživanja“. Građa koju je tom prigodom prikupio koristi se u usporedbi s pokladnim običajima u lokalitetima u kojima sam istraživao. Na području Srijema poklade se održavaju još i u Kukujevcima, Sotu, Šidu i Novom Slankamenu, što bi također bilo dobro istražiti u budućnosti.

² Za izradu upitnice koristio sam predloške iz knjige: Antun Radić. 1997. *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*. Zagreb: Dom i svijet.

2. POKLADNO VRIJEME

Trajanje poklada razlikuje se od lokaliteta do lokaliteta. One nisu definirane datumom, odnosno, poklade nisu svake godine istog datuma već su uvijek prije Čiste srijede, a ona je šest tjedana prije Uskrsa. Poklade u Rumi i Nikincima započinju točno na posljednju subotu prije Čiste srijede, dok u Srijemskoj Mitrovici poklade traju samo jedan dan i to je nedjelja. S obzirom na to da ljudi rade ponedjeljkom i utorkom, trude se organizirati poklade nedjeljom navečer, no one se obilježavaju samo kao druženje i prakticira se tek odnedavno. Prije toga poklade u Mitrovici nisu održavane. Suprotno tome, u Golubincima poklade traju tri dana:

„Tačno četrdeset pet dana pre Uskrsa u katoličkom kalendaru postoji jedna teška sreda koje se zove Čista sreda i Pepelnica i koja znači početak korizme i uskršnjeg posta. Tri dana pre te stroge srede traje karneval. Ta nedelja, taj ponedaljak i taj utorak su dani mesopusta i raskalašnosti u jelu, u piću, u odevanju i ponašanju“ (Žarković 1998:762).

Nedjelja je dan rezerviran za *male mačkare* dok su ponedjeljak i utorak dan za *velike mačkare*: „Najpre je bila nedelja, to su bile male mačkare ili kako ih mi nazivamo ovde, te su deca uglavnom išla i od kuće do kuće gde su dobijali svoje poklone“ (Vlatko Čaćić, Golubinci). *Velike mačkare* su suprotno tome tinejdžeri i stariji ljudi. Najsvečaniji karnevalski dan za Golubinčane je nedjelja jer tada maskirani stanovnici naprave krug oko središta sela, a zatim u karnevalskoj povorci prikazuju mnogobrojnoj publici svoja druga lica (usp. s.n. 2015). Nadalje, u Petrovaradinu poklade započinju odmah nakon Božića, na blagdan Sveta tri kralja, 6. siječnja. Poklade se nazivaju još i *maškare* ili *mačkare*, dok se u Golubincima nazivaju i *premundureni dani*, a taj naziv koriste i na svojim promidžbenim materijalima (Slika 1), što znači: „...premunduriti se, promeniti ličnost, što u životu ne možeš da budeš, onda se takvih dana namačkariš u tako nešto“ (Vlatko Čaćić). Ilija Žarković u svom tekstu „Mačkara parada – otpala ti brada!“ upozorava čitatelje da se ne čude tome što Golubinčani svoj karneval zovu *mačkare*, a ne maškare, te ističe kako oni uvijek, barem malo, moraju nešto preokrenuti (1998:62).

Slika 1. Promotivni natpis u prostorijama hrvatskog kulturno-prosvjetnog društva „Tomislav“ u Golubincima. Snimio Robert Kapeš 2017. godine.

Poklade, koje se još nazivaju i karnevalima, dijele se u dva tipa: luperkalijske i saturnalijske (usp. Lozica 1986:46). Luperkalijske poklade, koje su arhaičnije, organiziraju se u ruralnim sredinama:

„Najlakše se prepoznaje po skupnom maskiranju muškaraca u jednake (ili vrlo slične) kostime, načinjene obično od životinjskih koža (runa, krzna) i po zvonima koja nose na odjeći (ili u ruci, ponekad na drvenim rašljastim rekvizitima različita naziva). Ponegdje u ophodima sudjeluju samo stariji momci i neženje, dok drugdje takvih ograničenja više nema. Izgledaju opasno i zastrašujuće, djeluju pokretom i plesom, plaše djecu i proganjaju mlade žene (ali i muškarce), nastojeći ih posuti pepelom ili namazati čađom. Uz ophodnike sa zvonima često se javljaju i stalni maskirani likovi djeda i babe, medvjeda, prosjaka, Ciganina, vraga, lopova, brijača, putujućih trgovaca, popova, žandara, doktora i slični, kojima je teško odrediti podrijetlo i starost.“ (Lozica 2007:191-192). Takve maškare su se nekada mogle vidjeti primjerice u Petrovaradinu, zatim u Golubincima, gdje ih ima još i danas.

Drugi tip su saturnalijske poklade, ili saturnalijski karneval, koje su suvremenije i karakterističnije za urbane sredine:

„...doživljavamo ga kao noviju pojavu, čemu pridonosi i njegova usmjerenost odnosu čovjeka i društva, sklonost drami (i uopće verbalnoj sastavnici izraza), improvizacijama

i aktualizacijama. Mogli bismo ga nazvati kritičkim (...) Značajke su toga tipa karnevalska društva, testamenti i osude lutke, povorke alegorijskih kola, natpisi, plakati i transparenti, pokladne novine, individualno maskiranje, plesovi pod maskama i gozbe, dječje karnevalske priredbe“ (Lozica 2007: 192-193).

U svim istraženim lokalitetima prevladava saturnalijski tip poklada, što će potkrijepiti i prikaz srijemskih pokladnih običaja koji slijedi. U golubinečkim pokladama se pojavljuju i tradicijske maske kakve su karakteristične za luperkalijski tip poklada.

3. ODRŽAVANJE I ORGANIZACIJA POKLADA

Što se tiče mjesta održavanja poklada, u Golubincima je to društveni dom pored crkve. Prvo se pored crkve postavi pozornica na kojoj se predstavljaju sve maske, zatim rade kružni ophod kroz cijelo selo kako bi se ponovno vratili do crkve gdje tada u prostorijama doma počinje predstava za djecu, a nakon toga i proslava kako bi se potrošila pripremljena hrana i piće:

„Tradicija održavanja ove manifestacije u ovom srijemskom mjestu duga je preko 200 godina, a od 1963. godine Golubinčani nastavljaju tradiciju kroz oživljavanje novih formi manifestacije, *maskembala* i karnevala, koji su iz godine u godinu sve brojniji i posjećeniji“ (Darabašić 2015a:28).

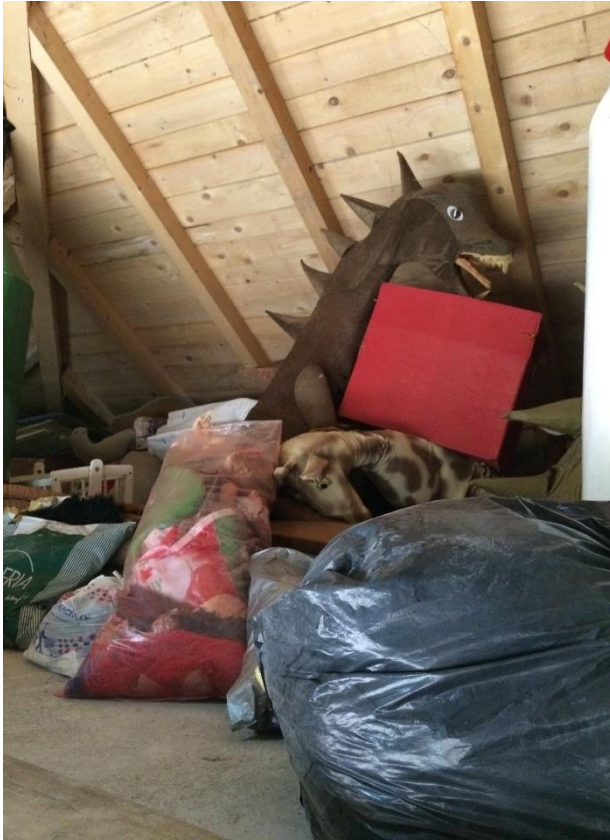
Te je godine godine Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo „Vladimir Nazor“ (dalje u tekstu HKPD) nastavilo s prekinutom tradicijom pokladnih običaja u trajanju od tri dana što se održalo sve do 1991. godine kada u Golubincima nastaje kulturno zatišje i nestajanje mnogih vrijednosti pa tako skoro i pokladnih običaja.

„Tadašnja vlast nije podržavala poklade: Ali su se vlasti dosta dugo kostrešile na ovaj običaj, jedno vreme ga i zabranjivale, a mačkare rasterivale po šorovima milicijom računajući, valjda, da se radi o verskom ritualu. Nisu pitali Crkvu šta misli o mačkarama. Da jesu, znali bi da se Crkva od svih maskarada ograđivala kao od paganskog nasleđa stavljajući ih u isti red sa drugim lepim običajem – dodolama³“ (Žarković 1998:764).

³ Dodole spadaju u skupinu magijskih obreda za prizivanje kiše. Za vrijeme obreda skupina ljudi s centralnim živim likom (dodolom) obilazi naselja, domove, polja i rijeke, a pritom se pjevaju obredne pjesme, ljudi vodom prskaju dodolu, koja je uglavnom obučena u zelenilo, te time prizivaju regeneraciju vegetacije i plodnost tla (Čulinović-Konstantinović 1963:75-76).

Tugu za nestajanjem pokladnih običaja Ilija Žarković nije krio: „Mačkara više nema. Sem u sećanjima. Neka mi čitalac pomogne u molitvi dragom Bogu da mi se mačkare opet vrate u Golubince“ (ibid. 765). I njegova želja se ostvarila, *mačkare* su se vratile u Golubince. HKPD „Tomislav“ registrirano je 2002. godine u Golubincima i statutom je reguliralo očuvanje tradicije i običaja Hrvata u Golubincima, samim time i pokladnih običaja. Organizacijom maskenbala 2003. godine vraćaju „mačkare“ u Golubince te njihovom organizacijom dolaze do statusa koji imaju danas (Radoš 2010:26). Često se spominje u medijima, a i oni sami ističu, „Što je Rio⁴ za svijet, to su Golubinci za Srijem“ (ibid). Dolaze im gosti iz Slankamena, inozemstva, dolazi i jedno društvo iz Osijeka. Mnogo su naučili o pokladama od svojih roditelja, djedova i baka i izuzetno vole taj običaj, doslovno ga shvaćaju punjenjem baterija i energije za sve ono što im slijedi u toj godini, izludiraju se, pomalo opiju i proslave kako treba. Prije kada poklade nisu bile organizirane, već su ljudi samostalni odlazili od kuće do kuće, znalo je doći i do tučnjava zbog jednog krivog uštupa i slično, no otkad je to preuzela Hrvatska zajednica, nastoje se takvi incidenti izbjeći. Golubinčani priželjkuju veću pomoć i pažnju od Republike Hrvatske: „Kad bi bilo još neke veće pomoći od Republike Hrvatske moglo bi da se napravi baš neka velika atrakcija“ (Vlatko Čaćić, Golubinci). Unatoč tome, znala je doći Hrvatska radio televizija (HRT) koja je snimala prilog o njima, isto tako i Radio televizija Srbije (RTS), pojavljuju se i na Radiju Stare Pazove, Radio televiziji Vojvodina, reklamiraju se i preko *facebooka*, a znali su organizirati i konferenciju za novinare na kojoj su se pojavili obučeni u maske, ili kako bi oni rekli, *premundureni*, najavljivali karneval i sve popratne sadržaje. Iz godine u godinu odaziv raste, te su zbog toga odlučili napraviti riznicu maski koje se skladište u tavanskim prostorijama u domu (Slika 2).

⁴ Karneval u Rio de Janeiru najveći je karneval u svijetu. Posjeti ga oko dva milijuna ljudi. (Klaić et al. 2017).

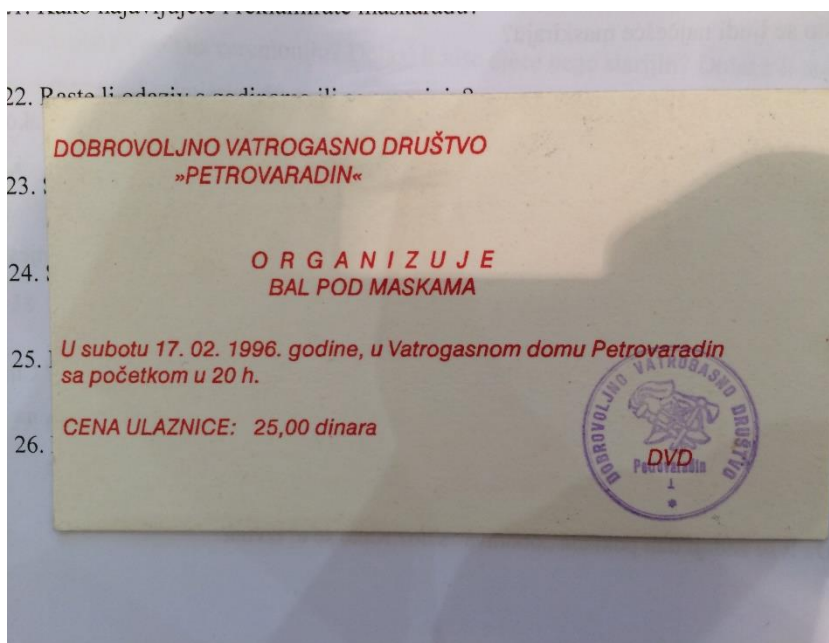
Slika 2. Golubinečka riznica maski. Snimio Robert Kapeš 2017. godine.

Kada dođu gosti iz inozemstva, a čak i bliže, i zaborave maske, vrlo rado će im ustupiti maske kako bi se i oni mogli maskirati i bio dio povorke i slavlja. Maske također izrađuju i djeca u školi, doista se trude da im usade svijest o vrijednosti i važnosti poklada, te stoga i nije neobično da iz godine u godinu Golubinečki karneval postaje sve veći i veći. Također, oni apliciraju i na razne projekte kako bi sufinancirali organizaciju i troškove karnevala, a tu su i brojni sponzori koji potpomažu: „Praktično zajednica konkuriše i aplicira na projekte. Pa dobijemo jedan deo to uglavnom, sad kako u poslednje vreme dobijemo samo tu od lokalne samouprave, i kod veleposlanstva konkurišemo, pokrajinskog sekretarijata“ (Vlatko Čaćić). Svake godine na ovoj manifestaciji, osim rastućeg broja sudionika i posjetitelja, prisustvuju i predstavnici Hrvatskog nacionalnog vijeća i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, koji planiraju da baš zbog svoje originalnosti i masovnosti golubinačke *Mačkare* postanu smotra pokladnih običaja u Vojvodini, a potvrdu da već posjeduju sve uvjete da to i postanu, dobili su od Federacije europskih karnevalskih gradova (usp. Darabašić 2018:27).

U Petrovaradinu je situacija drugačija s obzirom da poklade počinju ranije:

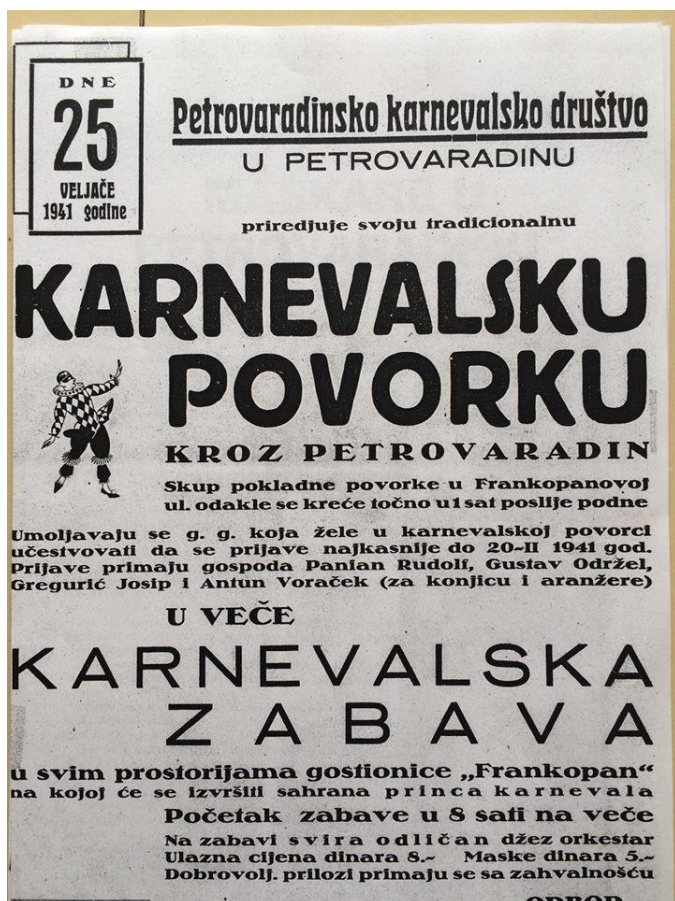
„A u tom periodu od Tri kralja do poklada je bilo vreme zabava. Različita društva su pripremala zabave. To je bilo u Frankopan, to se danas ruši. To su pravili sva društva, svako jednu nedelju ili kako je već bilo, pravio zabavu. Tu su bile igranke, plesovi...“ (Kazimir Peške, Petrovaradin).

Često mjesto okupljanja maski u pokladno vrijeme bila je i dvorana dobrovoljnog vatrogasnog društva koja je mogla zaprimiti između stotinu do dvije stotine ljudi pa su se zabave često organizirale tamo, primjerice 1996. godine je dobrovoljno vatrogasno društvo „Petrovaradin“ organiziralo bal pod maskama za koji je svatko mogao kupiti ulaznicu po simboličnoj cijeni (Slika 3).

Slika 3. Poziv na bal pod maskama u organizaciji dobrovoljnog vatrogasnog društva „Petrovaradin“ u vlasništvu Davora Martinčića. Snimio Robert Kapeš 2017. godine.

Važno je spomenuti da je Petrovaradin jedini od istraženih lokaliteta na početku 20. stoljeća imao svoju vlastitu karnevalsku udrugu „Petrovaradinsko karnevalsko društvo“ koja je organizirala pokladne zabave, karneval, plesove pod maskama i slično (Slika 4). Pedesetih godina 20. stoljeća, vlasti zabranjuju karnevalske proslave, pa samim time i udrugu za koju se smatra da stvara i širi negativno ozračje (M.K. 2003:18).

Slika 4. Plakat za karnevalsku povorku Petrovaradinskog karnevalskog društva u vlasništvu Davora Martinčića. Snimio Robert Kapeš 2017. godine.

Oko 1934. godine, sagrađena je *sala* folklornog društva koja je imala i pozornicu i bila je za to vrijeme vrlo moderna prostorija u kojoj su se također organizirale zabave pod maskama. Danas društva više nema, nema zabava od Sveta tri kralja pa sve do Čiste srijede, već eventualno nekoliko dana ili dan prije Čiste srijede. 2017. godine pojavila se tendencija za obnavljanjem pokladnih običaja i zabava pa je tako organizirana zabava na Tekijama gdje se skupilo otprilike osamdesetak ljudi, kako kaže Kazimir Peške. Tekije je zapravo naziv koji se odnosi na rimokatoličku crkvu Gospe Snježne, a to je poznato svetište i prošteništa Majke Božje Tekijske (usp. s.n. 2015). „Tišina koja je odzvanjala za vrijeme komunizma prestala je 1990. godine, kada su ponovno krenule maskare, ne u sanjkama, već u povorci, glavnom, Preradovićevom, ulicom.“ (Kiš 2004:3). Na petrovaradinski karneval često su dolazili i ljudi iz Novog Sada koji su i preuzeli poklade, no ono što kazivači kažu da je kod njih pogrešno, jest to što oni nisu shvatili da to ne može biti u svako doba godine, to je povezano s religijom, što kod njih nije slučaj. Zanimljivo je da kazivači misle kako su poklade povezane sa religijom, dok

zapravo i nisu. Kako navodi Lozica: „Poganski obredi, mitovi i običaji u kršćanstvu nisu iskorijenjeni, nego su oslabljeni i zbijeni u preduskrsno vrijeme da posluže kao cjepivo, kao slika grijeha i poroka, suprotnost potrebna korizmi i pravoj vjeri“ (2009).

Novosađani su karnevale organizirali više puta godišnje, ne samo u vrijeme poklada. Petrovaradinci vole običaj poklada i voljeli bi kada bi povorke ponovno zaživjele; o njima su slušali priče od svojih roditelja, starijih ljudi i onih koji su nekada davno sudjelovali u takvim slavljinama i povorkama. Sudeći prema revitalizaciji poklada koja je otpočela na Tekijama, možda im se u skoroj budućnosti to i ostvari.

U Srijemskoj Mitrovici poklade su se pojavile tek prije dvadesetak godina. Održavaju se u Hrvatskom domu, nakon mise i izrazito su kratkog trajanja: „To je poslije mise bilo, sedam, pola osam i tu budu stolovi, može se nešto popit..bude po ceni, što se kaže jeftinoj, kafa i sokovi..budu..to organizuje društvo to“ (Petar Marjanović). To je slavlje uglavnom za malu djecu koja dođu s roditeljima, stariji vrlo rijetko dolaze, a gosti iz drugih sela još rjeđe. Eventualno se pojavi jedna obitelj iz Hrtkovaca, obližnjeg sela, obzirom da je većina protjerana iz sela i nije ih mnogo ostalo, iako je prije bilo čisto šokačko mjesto. Rijetko se može i čuti nešto o pokladama, većina kazivača nije čula ništa o pokladama od svojih predaka, dok je Ivan Barat ipak čuo od mame i bake o tome kako su se maskirale, i istaknuo je da su tu ljubav prema maskiranju prenijele i na njega. Pred dvadesetak godina Hrvatsko društvo u Mitrovici počelo je s organizacijom tog maskenbala, iako se broj ljudi iz godine u godinu smanjuje. Neki kazivači smatraju da je to možda zbog organizacije maskenbala unutar župe:

„Da, istakne se na župi tamo plakat. Kažem, to je u okviru župe više, ne u gradu. Da staviš u grad plakat možda bi neko došao sastrane da vidi, ali mi to u okviru župe i tako. Možda je zato i manje posećeno“ (Ivan Barat).

Neki vole taj običaj jer se vole, kako kažu, ludirati i maskirati, drugi ga pak poštuju jer su vjernici i ako je običaj vezan uz crkvu, onda ga i poštuju – iako, to je suštinska suprotnost. Priželjkuju da dođe više ljudi te da svaki sudionik dobije neku simboličnu nagradu, a ne samo prve tri najbolje maske. Nagrade za najbolje pripremaju sponzori, nekada je to čak bila i zlatarnica, no danas to sve organizira mađarsko kulturno-umjetničko društvo „Srijem“ koje pokriva nagrade, a uz njih u organizaciji sudjeluju i njemačko društvo „Goethe“ i Hrvatski kulturni centar „Srijem – Hrvatski dom“.

„Pedeset maski od kojih je trideset sudjelovalo u natjecanju napravile su veselu atmosferu uz pomoć tamburaškog orkestra HKC Srijem – Hrvatski dom. Svaka maska je dobila simboličnu (slatku) nagradu dok je žiri sastavljan od članova sva tri društva odlučio o četiri najbolje maske koje su kao i najstarija i najmlađa maska dobile velike slatke pakete“ (S. D. 2015:26).

U Nikincima su se poklade održavale bilo kad u drugom mjesecu ili u subotu prije Čiste Srijede, a također su ovisile i o nekim faktorima kao što su vremenske prilike ili raspoloženje naroda, stoga datum nije bio fiksni svake godine kada se govori o razdoblju prije Drugog svjetskog rata. Za vrijeme socijalizma, šezdesetih i sedamdesetih godina, poklade u veljači nisu se održavale, već su postojali tzv. maskenbalovi. Održavali su se najčešće za vrijeme ljetnih školskih praznika. Predsjednik omladine odredio bi datum održavanja pojedinog maskenbala, a godišnje ih je smjelo biti najviše dva ili tri.

Od početka osamdesetih godina dvadesetog stoljeća do 2013. godine poklade u Nikincima se nisu održavale:

„U organizaciji katoličkih župa u Nikincima, Platičevu i Hrtkovicima i mađarskog kulturno-umjetničkog društva „Sándor Petőfi“ iz Nikinaca, 10. veljače 2013. godine, u Nikincima su održane prve maškare. Prema riječima lokalnog župnika Ivice Živkovića na ideju o organiziranju maškara došlo se po ugledu na slične manifestacije koje se u veljači organiziraju u nizu mjesta u Srijemu. Na prvim maškarama u Nikincima, koje su održane u prostorijama KUD-a „Sándor Petőfi“, okupilo se ukupno 29 maski, a za prvih pet najboljih podijeljene su prigodne nagrade. Sjajan nedjeljni događaj u Nikincima upotpunio je tamburaški orkestar „Srce Srijema“ s kojim je druženje proteklo do duboko u noć. Kako su nedjeljne maškare po prvi put organizirane u Nikincima i s obzirom na sjajne dojmove svih sudionika i veliki odziv djece, sva je prilika da će ova manifestacija postati tradicionalna“ (N.J. 2013).

Mirko Paulić iz Nikinaca navodi da su se prije Drugog svjetskog rata poklade nazivale *maškare*, a sada, od 2013. do 2018. godine, nazivaju se kao i u Rumi *maškare* ili *maskenbal*. Nadalje komentira kako je do napuštanja njegovanja tradicijskih običaja došlo zbog političkih uspjeha u partiji: „Mnogo je starijih ljudi, generacije mog oca odustajalo od običaja i Crkve zbog političkih uspjeha u partiji“. Poklade se u Nikincima i nadalje održavaju na sličan način: druženjem, dodjelom nagrada najkreativnijim

sudionicima, a 2017. nagrade su dobili i najbolji pjevači i plesači (usp. Darabašić 2017:26).

Ukrašavanje dvorane ili prostorije u kojima bi se održavali plesovi i *igranke*, nije se upriličilo samo u pokladno vrijeme, već su uvijek ostajali ukrasi koji su u prostorijama bili postavljeni za proslavu Nove godine. Takav je slučaj i u Rumi i u Nikincima, navode kazivači. Primjerice Marko Mijić iz Rume navodi: „Prostorija za kraljce i za poklade jednako je ukrašena, isto kao i za Novu godinu“. No, to je u suprotnosti podacima navedenim na stranicama Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata: „Sudjeluju brojni članovi Društva koji se angažiraju u uređivanju i kićenju prostorija Društva specijalno za ovu priliku, a sudionika pod maskama na ovoj manifestaciji bude i preko 50“ (usp. s.n., s.a.). U ostalim lokalitetima, navode kazivači, trudili su se uvijek pripremiti neke pokladne ukrase, osobito u Golubincima.

4. POKLADNE MASKE I MASKIRANJE

Najvidljiviji i najupečatljiviji element poklada upravo su maske. Netko ih izrađuje kod kuće, netko ih kupuje, netko ih iznajmljuje, ali svi ih moraju imati.

„Maske izazivaju strah ili smijeh, ostvaruje se zamjena spolova, dobi ili društvenoga statusa i tako unosi zbrka u ustaljeni poredak. Ponekad se čini kao da maska još može služiti višim silama ili štititi od njih, ali lice iza maske nikad ne pomišlja o pradavnim uzrocima te moći. Ljudi navlače maske da bi ludovali nezapaženi, a maske na licima uzrokuju izmijenjeno ponašanje nosilaca“ (Lozica 2009).

Ponegdje postoje i tradicijske maske koje se ne mogu mijenjati, već se samo prenose iz generacije u generaciju. Takvih maski ima u Golubincima, kao i i naopako okrenutih *kožuna*, koje maskirana lica nose (Slika 5):

Slika 5. Oprema mačkara u Golubincima u prostorijama HKPD-a „Tomislav“. Snimio Robert Kapeš 2017. godine.

„To su okrenuti, kod tih ružnih maski, kožuni, okrenute opaklije, od ovčje kože. I onda se, to je, najautentičnija maska da se starim šubarama, sa onda firangicama, zavjesama preko lica se ne prepoznaješ i sav budeš u tome, e to je odraz nekog eto tako, možda, to su još čobani tako se odevali da stimulišeš na taj način plodnost“ (Vlatko Ćaćić).

U ostalim lokalitetima ne postoje tradicijske maske. U Petrovaradinu su neki kazivači istaknuli kako se jedino vino proteže kao lajt-motiv karnevala od njegovih samih početaka, no nisu potvrdili postojanje tradicijske maske, već su kao i Mitrovčani, tvrdili su da su takve u Golubincima. Zanimljivo je i to da oni koji su bili malo boljeg imovinskog statusa ili su poznavali nekog tko je radio u kazalištu, mogli su masku iznajmiti kako bi predstavljali plemstvo, prinčeve, vitezove i druge likove. Kazivači kažu kako se zapadna kultura brže razvijala pa su se oni brzo počeli maskirati u političke ličnosti, dok su oni u Petrovaradinu ostali pri maskama kao što su životinjske vile, Muslimanke, Ciganke, a jedan čovjek je čak organizirao i slovačke svatove, čiji su

se izvođači maskirali u slovačkim nošnjama. Najinteresantnija i najbolja maska dobivala je nagradu koja je bila humorističnog sadržaja, primjerice upakirana stara cipela i slično. U Rumi i Nikincima većinom su u prošlosti žene i djeca izrađivali maske:

„Uzmeš bundevu pa napraviš glavu. Djeca su to izrađivala. Pa metneš svijeću, pa svijetli. Da ili uzmeš opakliju, čobansku bundu do zemlje, onda se ono okrene iznutra je krzno od janjeta, koža, okrenu se unatraske, obuku se u to i uzmu se klepetuše u ruku ili na glavu i prevrne se šubara. Klompe su se isto pravile od drveta, i stavila bi se vuna unutra da nebude nogama ledeno i onda se tuče klepetušama i klompama“. (Marko Mijić, Ruma)

Nikola Jurca, mlađi kazivač iz Rume, dao je osvrt na izradu maski danas, te ističe kako ih i danas uglavnom izrađuju žene i djeca:

„Danas se kostimi izrađuju od sunđera, od vunice, od kartona, od plastičnih čaša ili se kupe u prodavaonici. Izrađuju ih uglavnom žene i djeca. Muzičari, odnosno članovi tamburaškog orkestra u Rumi se također maskiraju, iscrtaju obrve, stave nekakve naočale. Najčešće su se muškarci maskirali u žene, a žene u muškarce“.

Paškalj Prelić iz Nikinaca prema sjećanju i pričama svoje bake pokušao je rekonstruirati masku iz razdoblja prije Drugog svjetskog rata: „Praporci, klepetuše i takve stvari. Spoj nošnje i maske od šivenih materijala, nije bilo kartona ko sad. Bilo je i kože, jagnjeće sigurno, ja se ne sjećam tih oblika, ali po priči starijih znam“. Mirko Paulić, mlađi kazivač iz Nikinaca, pokušao se prisjetiti izgleda svojega djeda kad je išao u pokladne ophode iz istog razdoblja:

„Pravile su se od životinjskih koža, ovčje itd. I svodilo se više na polu-nošnja, polumaska. Maske su bile baš od prirodnih materijala, ručni rad, ljudi su to sami radili. Imali su klepetuše za pojasom. Deda je imao pršnjak, od kože urađen, braun boje kao neki prsluk, sećam se njegovog šešira. Imali su one maske s rogovima. Imali smo mi ovde jednog majstora krojača koji je imao dosta posla, pa kad neko hoće za poklade, on mu i to napravi“.

Dakle, u Nikincima, osim što su žene i djeca izrađivali maske, postojala je krojačka radionica u koju se moglo doći s narudžbom za izradu maske po želji i krojač bi je potom izradio.

U Srijemskoj Mitrovici uglavnom se maskiraju mala djeca pošto su tamo poklade i maskiranje relativno novija pojava, stoga se djeca maskiraju u bubamare, anđele, Charlieja Chaplina i slično. Oni pak stariji, ako se odluče na maskiranje, uglavnom promijene spol, muškarci se obuku u žene, žene u muškarce, no to je već sada rijetkost. Kao i u Petrovaradinu, i u Mitrovici se bira najbolja maska, no nagrade su također simbolične: „Nagrada se uglavnom svede na... ništa posebno... na onaj čips, možda čokoladica koja i bombona, kesa bombona i tako... nije nešto, neke velike nagrade, neki novci, nego tako paketići neki, simbolično“ (Petar Marjanović, Srijemska Mitrovica).

U Golubincima je situacija posve drugačija. Posvećuju mnogo pažnje maskama, i grupnim maskama i individualnim maskama. Maskiraju se svi, od djece do najstarijih članova obitelji, dolaze im i mnogobrojni gosti i trude se tu manifestaciju podići na jednu višu razinu, a osim toga imaju i već spomenutu tradicijsku masku. Slično je potvrdio i kazivač Marko Mijić iz Rume: „Ovdje stari stoje postrani, gledaju. U Golubinčana se onaj od djeteta do starca maskira, sve. Unapred mesec dana spremaju masku“. Također, u Golubincima maske rade od rastezalice, papira, šiju od šifona i slično.

„Maske iliti lorfe pravljene su od kartona, iznošenih marama, a bilo je bogami i šminke po licu, garom sa ringle ili čak crnom viksom. Dede su umeli unucima da izvade krupnu kravsku repu iz trapa i da je izrezbare ko kakvi vajari u oblik lica, te da po tom licu testom lepe slojeve novinske hartije koja, kad se osuši, ništa nije zaostajala od današnjih maski Mikija, Šilje ili Stanlija i Olija“ (Žarković 1998:762).

Oni svoje, kako ih zovu, *mačkare* dijele na lijepe i ružne. Ilija Žarković ih je nazvao *lepe* ili *dobre mačkare* i *gadne mačkare* (ibid. 763). *Lepe (dobre) mačkare* (Slika 6) su uglavnom bile žene i one su prikazivale vjesnike proljeća pa su se maskirale u visibabe, ljubičice i slično i te maske su izrađivale mjesec ili dva prije početka poklada.

Slika 6. Lepe (dobre) mačkare u pokladnoj povorci. Fotografija je izložena u prostorijama HKPD-a „Tomislav“. Snimio Robert Kapeš 2017. godine.

Gadne mačkare (Slika 7) su se uglavnom odnosile na muškarce koji su se maskirali u trudnice, isticali su svoje trbuhe, a prikazivali su i svatove i sahrane, te na taj način stimulirali plodnost biljaka, životinja pa i ljudi kad bi došli kod domaćina doma.

Slika 7. Gadne mačkare na golubinečkim maškarama. Fotografija je izložena u prostorijama HKPD-a „Tomislav“. Snimio Robert Kapeš 2017. godine.

Oni sa pripremom karnevala i izradom maski počinju odmah nakon Božića ili nove godine kako bi sve bilo spremno na vrijeme. Također se, kao i u Srijemskoj Mitrovici i Petrovaradinu, bira najbolja maska, no ovdje su nagrade ipak vrijednije (Slika 8).

Slika 8. Pobjednička maska na golubinačkim premundurenim danima u veljači 2017. godine. Fotografija u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

Prve tri nagrade su novčane, a ostale su pokloni kao što su usisavači, kosilice i slično. Poklanjala su se čak i zimovanja i ljetovanja: „...prošle godine je bilo 8-10 dana na more prva nagrada, putovanje, bilo je jedne godine zimovanje jedna agencija nam dala, uglavnom su tu tako, ljudi nas dosta podržavaju“ (Vlatko Ćaćić, Golubinci). Važno je spomenuti da svi sudionici dobivaju utješne nagrade tako da nitko ne ostane zakinut.

4.1. POKLADNA LUTKA

U Petrovaradinu se spominje i pokladna lutka. To je lutka koja se spaljuje na karnevalu i sa tim spaljivanjem odnosi sve loše što se dogodilo u protekloj godini, na neki način se sva krivica prebacuje na tu pokladnu lutku, a to se naziva „oboravanje“ sela.

„Spaljuje se lutka, a ljudi se privremeno oslobađaju krivnje, puštaju se na uvjetnu slobodu. Prikupljaju se novi dokazi za ročište koje je zakazano dogodine. Kazna nije lomača, kazna su optužbe i javno izlaganje na trgu. Karnevalska osuda pruža privid izlaza iz teškoga položaja, otklanja i odgađa latentni sukob“ (Lozica 2009).

Mitrovčani ne posjeduju pokladnu lutku koja se spaljivala na karnevalu, dok je Golubinčani posjeduju, pokažu na pozornici i zatim je spremaju za iduću godinu, ne spale ju. Kazivači iz Rume također se ne sjećaju takvih običaja: „Ne, to ovde nije običaj, ne znam da li je igdje u Vojvodini. Nema žrtvene lutke. U Golubincima postoji ružna maska. Jedan dan je bio posvećen tim strašnim maskama“ (Nikola Jurca, Ruma). To potvrđuje i drugi kazivač: „Ne postoji lutka koja se spaljuje. Nikad ništa se nije palilo. Nikad nije bilo tih spaljivanja“ (Marko Mijić, Ruma). U Petrovaradinu se napravi lutka od sijena, uz što oni vežu naziv Hansel i Gretel, no kako kažu, u dijalektu je samo *Kredla*. *Kredla* se spaljuje u ponoć, prije početka pepelnice, i uglavnom su ju radile žene. Ta lutka je simbolizirala princa karnevala, koju su spalili u ponoć u nečijem dvorištu ispred kuće: „Spaljivanje je u ponoć kad se maske skidaju. (...) Kažem, ja sam, koliko sam imao, 4 godine, zadnje kad su bili“ (Kazimir Peške, Petrovaradin). Postoje naznake da je u Nikincima postojala lutka koja se spaljivala: „Čuo sam da je bilo nešto poput veštice, ili nekakva lutka koja se spaljivala. Ili se igra oko toga kad se pali, koliko se sećam iz priča“ (Mirko Paulić, Nikinci). Paškalj Prelić se kroz maglu sjeća spaljivanja lutke: „Za poklade se sećam da je bilo paljevina, ja mislim da bi se palilo nešto napunjeno sa slamom, a ne znam kako je to izgledalo niti kako se zove“. Unatoč tome, oba kazivača ističu kako u posljednjih šest godina, otkad su poklade revitalizirane, nema spaljivanja pokladne lutke, niti ona postoji. Sjećanja ili saznanja o tome su blijeda, tako da u Nikincima poklade nisu revitalizirane na temelju saznanja kakve su bile prije Drugog svjetskog rata: „Prema riječima lokalnog župnika Ivice Živkovića na ideju o organiziranju maskara došlo se po ugledu na slične manifestacije koje se u veljači organiziraju u nizu mjesta u Srijemu“ (N. J. 2013). U drugim lokalitetima, pokladne lutke nema, već se samo maskiraju sudionici.

5. PREHRANA U POKLADNO VRIJEME

Kao i svako slavlje, svaki običaj, proslava, i poklade imaju karakteristična jela i pića. Obavezne su krafne, no u Srijemu se u pokladno vrijeme spremaju i druge delicije. U Golubincima postoji zaseban dan koji protječe u znaku hrane, a zovu ga *debeli četvrtak*:

„Za poklade se pravi, ona, kako se zove...debeli četvrtak, to se osam puta moralo na dan jesti (smijeh). Za poklade se sprema sarma, najviše sarma, to ne znaš kad će ti ko doći. Pečenje, kobasice, obavezno se kuhalo piktije, to je od onog sitniša, od glave, od jezika, od svinje sitniš“ (Ružica Borčić, Golubinci).

Osim sarne, *piktija* (pihtija) i kobasica, za golubinečke poklade karakteristična je i juha pripremljena od junećeg mesa, krafne i slastice pripremljene od sala, takozvane *salaje*. Dok su se slastice poput *salaja* i drugih kolača pripremale za prva dva dana poklada, juneća juha i krafne posluživale su se treći dan poklada. Pripremanjem krafni, *salaja* i *piktija* organizatori golubinečkog karnevala pokušavaju očuvati tradiciju i upravo tradicijskom prehranom i tradicijskom maskom i napjevima naglasiti etnokarakter poklada. Također, prije samih poklada, kada se tek započinje s organizacijom i pripremom manifestacije, tko želi može donirati određenu sumu novca HKPD-u „Tomislav“, primjerice tisuću dinara. Na taj način započinje prikupljanje novca kojim zatim kupuju svinju. Od te cijele svinje zatim izrađuju kobasice koje se na karnevalu dijele sudionicima i gledateljima, a isto tako im nude i domaće kuhano vino, čaj i domaću rakiju. U Srijemskoj Mitrovici situacija je malo drugačija pošto njihova manifestacija nije tolikih razmjera. Na samu proslavu donose listiće od lisnatog tijesta koji se na brzinu ispeku kod kuće, također krafne i kokice, koje su karakteristično pokladno jelo. Kod kuće su se gostili kobasicama, šunkom i jajima, nakon čega slijedi korizma i prelazi se na laganiju hranu, a Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice ukazao je na postojanje zanimljive pokladne tradicije:

„A ovo je interesantno, ne znam jesu to donele žene koje su došle ovde za snahe ili je to odavde, ali ovakva je tradicija. Kad jedeš jaje, obareno jaje, da ga nožem presečeš i izvadiš van ovaj...žumanjac, od bjelanjca. A to je imalo svoj razlog. Kad se nasadi jaje da se izleže pile, pače, onda treba prilikom izlaženja te mlade životinje da jaje pukne. Onda se to radi tako da se to obilježi. Tako se u našoj kući obavezno tako radilo jer smo držali živine te i tako.“

U Rumi kazivači ističu da se u pokladno vrijeme piju *kajsijovača* i *turgunja*, odnosno, rakije od breskve i šljive. Svi kazivači navode da se meso ne jede za maškare i da za samu pokladnu *igranku* ne bude večere i hrane, nego se uz rakije od breskve i šljive piju uglavnom crno vino i sokovi. Kazivači spominju razna jela i pića te govore kako su se u kućama u pokladno vrijeme jele *krofne*, *razvijače*⁵, *bundevare* (pite od bundeva), *kupusare* (pite od kupusa), razne štrudle i naposljetku domaći kolači, koji su bili najčešće od višanja.⁶ U Petrovaradinu se nisu spominjale nikakva posebna jela i slastice, osim naravno, krafni. Njihov karneval, ili kako oni zovu, karnevalska veselica, obilježena je vinom i glazbom.

6. MASKIRANI OPHODI I PROSLAVE

Zabava i slavlje glavna je zadaća karnevala: „Zadaća mu je pružiti potlačenima odušak popuštanjem stege, omogućiti predah prividne slobode, privremeno smanjiti društvene napetosti i tako otkloniti opasnost pravoga prevrata koji bi mogao ugroziti vladajući poredak“ (Lozica 2009). Stoga su ljudi tako i slavili i uživali u karnevalskim proslavama. U Petrovaradinu je glazbe moralo biti, svirao je i onaj koji nije znao svirati. Uglavnom je to bilo uz pratnju harmonike te su se izvodili razni bećarci, iako se kazivači nisu mogli usuglasiti o ranijem postojanju karnevalskih pjesama, neki kažu da pamte da su se izvodile tek kada je Tereza Kesovija opjevala maškare, dok drugi kažu da su se izvodile i prije i da su bile većinom sremačke pjesme. Vino je bilo važan sastavni dio petrovardinskih karnevala i karnevalske povorke, s obzirom da se većina stanovništva bavila vinogradarstvom: „Petrovaradinski karneval protekao u znaku vina. Vino je bilo jako veliki pokretač jer su se svi bavili vinogradarstvom, vina je bilo ko drva što kažu. I sad treba to prodati“ (Davor Martinčić). Prije nego što se karneval ugasio povorka je bila vrlo živopisna, o njoj se pisalo u novinama, Novosađani su dolazili promatrati i uživati u spektaklu, a bilo je i više od jedne povorke kako bi se obišlo više ulica, i svaka se kretala u određenoj četvrti grada. Najveća povorka bila je ona u podne u Frankopanskoj ulici (Slika 9).

⁵ *Razvijače* su savijače koje se pripremaju od vučenog tijesta punjene sirom, bundevama, višnjama, jabukama, pekmezom, a mogu biti i slane.

⁶ Svi kazivači bili su mlađi i stariji muškarci koji su malo govorili o prehrani u tom razdoblju. Razgovor sa ženskim kazivačicama bio bi plodonosniji, dok u Nikincima razgovor o prehrani nije bio sproveden.

Slika 9. Karnevalska povorka u Petrovaradinu okupljena oko Princa karnevala, godina snimanja nepoznata. Fotografija u vlasništvu Davora Martinčića.

„Pokladna povorka je formirana u Frankopanskoj ulici, cela povorka je krenula (to je tamo u onom kraju bliže tvrđavi) po Princa karnevala kog je dovezla na ukrašenoj kočiji. Na čelu povorke bio je konjanik, zatim muzike, zatim lik Bachusa – boga vina i na kraju je stupala grupa žena. Princ je svoju ulogu dostojanstveno održao. Povorka je često bila zaustavljena zbog prevelike popularnosti princa koji je imao obavezu da prijateljski pozdravi najviđenije sinove svoga naroda i uđe u kuću da popije čašu fruškogorskog vina. Svaki put kad se povorka zaustavila, vesele maske su iskoristile priliku, silazile sa kola i na ulici igrale kolo“ (Davor Martinčić).

To je bio običan radni dan u Petrovaradinu, a u pokladama je najmanje sudjelovalo žena. One su smjele sudjelovati no, ostale su kod kuće pripremati hranu jer nije bilo frižidera gdje bi ju odložile, a zatim su morale kuću i spremati. Nakon rata prestaju maskirani ophodi, eventualno su se susjedi međusobno posjećivali i maskirali, nečija supruga je umijesila krafne i tako je bilo organizirano druženje. Kroz čitavo pokladno razdoblje bile su veselice, imali su nekoliko sala u kojima su svirali razni bendovi i pjevačko društvo „Neven“. Razlika između nekadašnjih i današnjih poklada je očigledna. Karneval koji je u to vrijeme ispunio petrovaradinske ulice mnoštvom ljudi, danas okuplja tek osamdesetak posjetitelja na Tekijama, izvan grada (Slika 10).

Slika 10. Karnevalska proslava u Petrovaradinu. Fotografiju snimio Saša Medovarski 2019. godine. Fotografija je u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

Zanimljivo je da na stranicama Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata spominju maskenbal u crkvi sv. Jurja što nijedan kazivač nije spomenuo: „Iako ova manifestacija datira još od XV. stoljeća, u Petrovaradinu ima tradiciju dugu 13 godina. Idejni začetnik je bio Robert Štimac, a unatrag tri godine ovu manifestaciju organiziraju braća Petar i Ivan Hornjak“ (s.n. 2013).

U Srijemskoj Mitrovici situacija je slična, uglavnom mali broj ljudi dolazi na poklade. To su uglavnom mala djeca s roditeljima koji nakon mise sat i pola, do dva sata, provedu u Hrvatskom domu gdje ih uveseljavaju tamburaši koji uglavnom sviraju vojvođanske pjesme (Slika 11) .

Slika 11. Izbor za najbolju masku u Srijemskoj Mitrovici, godina snimanja nepoznata. Fotografija u vlasništvu Ivana Barata.

Posebni pokladni pjesama se ne sjećaju, osim bećarca: „Poklade su i ljudi su dani, ja ću ti mati ludovati!“ Vlasnik jednog kafića tada nudi i neka pića po jeftinijoj cijeni te se ljudi goste krafnama i kopicama koje su donijeli od kuće. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice komentira: „Al to je bilo nešto novo i ljudi su voleli da se druže. Jako je bilo posećeno i sve. Sad u zadnje vreme to nešto slabo, to moram da kažem“ (Slika 12).

Slika 12. Karnevalska proslava u Srijemskoj Mitrovici u veljači 2007. godine. Fotografija u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

U Rumi je tamburaški orkestar izvodio karakteristične pjesme srijemskog područja, svirala se popularna glazba, poput pjesama Zvonka Bogdana, ili pjesme hrvatskih tamburaških orkestara, a tamburaši su ujedno i pratili maskiranu povorku, šezdesetih godina 20. stoljeća, a danas sviraju na karnevalskim zabavama. Sve do Domovinskog rata maskirali su se i stari i mladi. U razdoblju oko Drugog svjetskog rata, bake bi dolazile na *igranke*, sjedile i promatrale svoje unuke i za koga će se jednog dana ženiti/udavati, odnosno, tražile su svojoj unučadi potencijalne kandidate za brak. Nakon toga, od sedamdesetih, više su se maskirali stariji, nego djeca i tako sve do Domovinskog rata nakon kojega su djeca postala glavni protagonisti pokladnih običaja u Rumi, dok su stariji gotovo u potpunosti zanemarili maskiranje (Slika 13).

Slika 13. Karnevalska zabava u Rumi u veljači 2018. godine. Fotografija u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

„Naše društvo funkcionise, ljudi dolaze, ali to nije u onoj mjeri kako je bilo prije devedesetih. Starije bi trebalo više uključiti. Ja polazim od sebe. Ja i žena imamo dvoje dece, nama je stalo da maskiramo njih, a mi se i zaboravimo maskirati. Ne sjećam se kad sam se zadnji put maskirao“ (Nikola Jurca).

U razdoblju od Drugog svjetskog rata do Domovinskog rata maskirali su se samo članovi društva HKPD „Matija Gubec“, a na proslavu se nije smjelo doći bez maske. Pravoslavno stanovništvo i prijatelji kluba mogli su doći, ali se nisu maskirali i držali bi se negdje po strani. Pedesetih i šezdesetih godina započinju pokladni maskirani ophodi kroz Rumu, a kretalo se od Brega, pa do centra, samo kroz tri obližnje spojene ulice uz klub, nakon čega bi se vraćalo u klub na zabavu u pratnji tamburaškog orkestra. Nije bilo žrtvene lutke.

„Nekad se išlo i po ulicama. Sad se ide u Golubincima. Nekada se i ode išlo. Dve, tri ulice na Išlo se po kućama, ljudi bi častili maškare. Nije bilo nekih posebnih obilježja ili znakova u koje se kuće ulazilo, nego onako tko je htio počastiti maškare“ (Marko Mijić).

Miroslav Galar dodaje:

„Iz priča starijih ovo znam. Na nivou grada su se poklade održavale, tamo šezdesetih godina prošlog stoljeća. Kretalo se s Brega, pa do centra. To se jedino još zadržalo u Golubincima. Tada u Rumi su Srbi već prevladali. Švabe su proterane nakon Drugog sv. rata. Povorka je imala svirače. Nema više ophoda, samo napravimo igranku tu u prostorijama kluba. Nije bilo nekog scenarija, išlo se na trg, bio je defile maski. Uglavnom spontano sve je bilo.“

U Rumi se organizira žiri od troje do četvero ljudi čija djeca nisu bila maskirana kako bi zadržali objektivnost. Prije *igranke* društvo prikupi poklone kojima se kasnije nagrade najbolje maske, ali uvijek se posvetila pažnja tome da nagradu dobiju najmlađi ili netko tko prvi puta sudjeluje. Na samom početku djeci se dodjeljuju brojevi s kojima oni idu u defile maski. Dodjeljuju se tri glavne nagrade i tri utješne te čokolade za sve (Slika 14).

Slika 14. Podjela nagrada djeci na maskenbalu u Rumi u veljači 2019. godine. Fotografija u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

Poklade se u Nikincima, kao što je prethodno spomenuto, nisu održavale od osamdesetih godina 20. stoljeća do 2012. godine. U razdoblju prije toga svirala se i

pjevala popularna glazba šezdesetih i sedamdestih godina 20. stoljeća, primjerice Elvis Presley, a plesali su se čardaši i polke jer je bilo dosta Mađara koji su tada živjeli u Nikincima. Nakon perioda zatišja, od 2013. pa nadalje, u Nikince dolaze unajmljeni tamburaši iz Hrtkovaca, Rume, Mitrovice, kako koju godinu. I u Nikincima i u Rumi izvodi se pjesma „Maškare“. U Nikincima se također maskiraju samo djeca, vrtićkog i osnovnoškolskog uzrasta, dok su srednjoškolci, kao i odrasli, manje zainteresirani, a ručni rad ocjenjuje žiri od četvero članova (Slika 15).

Slika 15. Maskenbal u Nikincima u veljači 2017. godine. Fotografija u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

Poklone u Nikincima pribavlja župa koja je poklade i revitalizirala. Dodjeljuju se nagrade za tri najbolje maske, ali također i utješne nagrade tako da nijedno dijete ne bude zakinuto. Postoji nekoliko kategorija maski, odnosno djece: predškolska kategorija, djeca od 1. do 4. razreda bili su druga kategorija, zatim od 4. do 8. razreda kao treća kategorija (Slika 16).

Slika 16. Djeca na maskenbalu u Nikincima, godina snimanja nepoznata. Fotografija u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

Paškalj Prelić iz Nikinaca navodi da je u njegovo vrijeme, šezdesetih pa nadalje, bilo drugačije: „Bilo proglašavanje najbolje maske, piće, čokolade za žensku osobu, vina uglavnom. Imali smo tombolu. Glavna je nagrada bila prase pečeno.“ U Nikincima su Hrvati, Mađari i Nijemci imali zajedničke poklade, i prije i poslije Drugog svjetskog rata, ali uspješnije su bile prije rata kada su u Nikincima živjeli isključivo katolici. Četrdesetih godina 20. stoljeća jedan je svećenik u Nikincima inicirao poklade, a maskirana povorka odlazila je na livade izvan sela, tzv. poljane ili ledine. Obilazile bi se kuće, a domaćini su primali i častili maškare. Poslije rata dolazi do naseljavanja Srba koji su činili 70% stanovništva. Samim time nije se više toliko držalo do običaja i njihovog održavanja. Nakon izgradnje hidroelektrane „Zvornik“, šezdesetih godina prošlog stoljeća, u Nikince dolazi još više Srba i oni postaju većina. Nadalje, od Drugog svjetskog rata pa do osamdesetih godina, poklade su se održavale u mađarskom domu kulture do kojeg se dolazilo ophodom kroz selo, a krajem osamdesetih godina 20. stoljeća, kako se bližio Domovinski rat, poklade su se prestale održavati, sve do 2012. godine. Slična demografska situacija dogodila se i u Rumi, prije Drugog svjetskog rata

većina su bili Mađari, Nijemci i Hrvati, a zatim su se postupno Hrvati sveli na svega 5% ukupnog stanovništva Rume. Usprkos tome, uz pomoć kluba HKPD „Matija Gubec“ održali su vlastiti identitet. Ono što je još zajedničko i Rumi i Nikincima su *klepetuše*, odnosno željezne sprave koje su se stavljale oko vrata ovnu, predvodniku stada, i kojima se stvarala buka.

Jedini lokalitet u kojoj je situacija obrnuta su Golubinci koji iz godine u godinu bilježe porast gostiju i karneval poprima sve veće razmjere. Kod njih se ljudi maskiraju individualno i grupno, maske izrađuju sami ili kupuju, a u posljednje vrijeme simuliraju i kontroverzne situacije u svijetu kao što je bila između Donalda Trumpa i Meksikanaca koje je htio ograditi pa su Golubinčani to prikazali u karnevalskoj povorci na jedan satiričan način. Iz godine u godinu pokušavaju na humorističan način prikazati neku aktualnu situaciju u svijetu. Nakon *maskembala* na kojemu se su prvoga dana biraju najljepše maske, najvažniji događaj održava se drugoga dana:

„... kada je nekoliko stotina sudionika u raznobojnim, prelijepim maskama, prodifeliralo ulicama sela. Čini se da je broj sudionika ove godine bio mnogo veći, a kreativnost i maštovitost ogledala se na svakoj maski, kako na onim najmlađim sudionicima tako i na nešto starijima. Tako su se mogli vidjeti mali štrumfovi, cvjetići, dinosauri, mali tamburaši, male vile, princeze, životinje... Sve je odisalo pozitivnom energijom, veseljem i osmijesima na licima svih nazočnih toga dana. Čini se da su Golubinčani postigli davno zacrtani cilj, a to je da ovom manifestacijom privuku što veći broj posjetitelja.“ (Darabašić 2015a:28)

U Golubincima su u ophodima uglavnom svi išli grupno: „Retko je koji maskiran učesnik išao ulicom sam. Tog bi smatrali ili pijanim ili ludim. U mačkare se išlo grupno.“ (Žarković 1998:763) Također, te grupe maskiranih učesnika su za vrijeme ophoda po ulicama pjevale izvornu narodnu pjesmu „Čije lane ide s ove strane“. (ibid. 765)

Čije lane ide s ove strane (tradicional)

Čije lane ide s ove strane?

Garavo je kao da je moje!

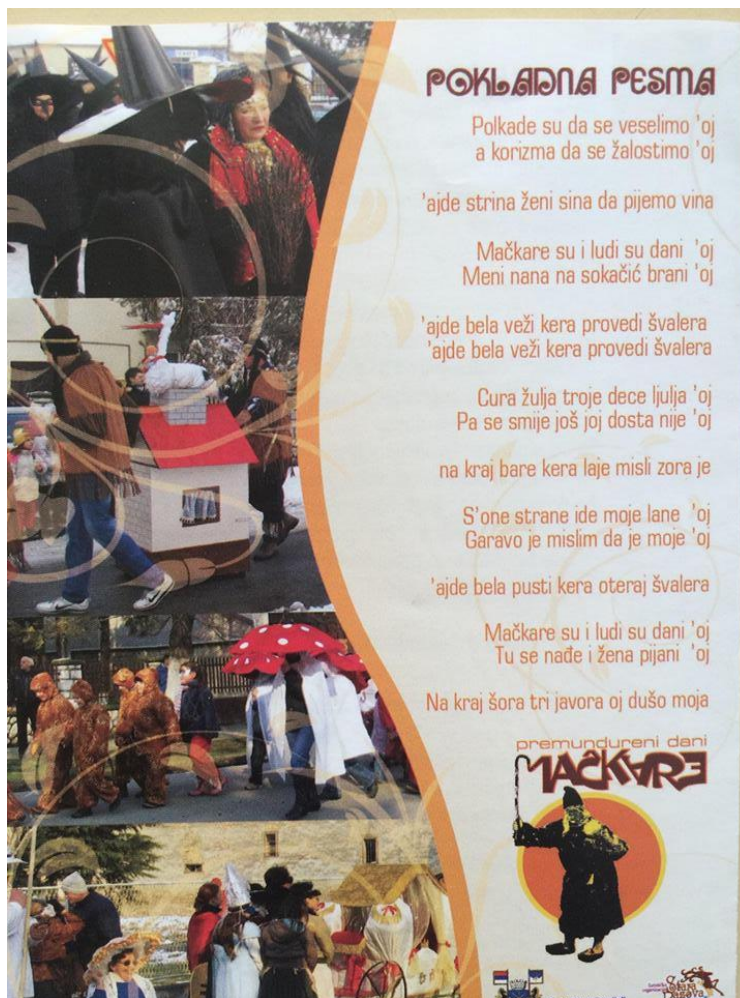
Na kraj sela tri jelena,

Sva tri zelena.

Moje lane ide s ove strane,
A sa druge idu njene druge.
Na kraj šora tri javora,
Oj, dušo moja!

Garavušo, oči garave ti:
Ti ćeš mene izvest iz pameti.
Na kraj bare kera laje,
Ustaj, zora je!
... (ibid.)

Ta pjesma je vrlo slična pokladnoj pjesmi koju su Golubinčani otisnuli na poleđinu promotivnog letka karnevala i nazvali je „pokladna pesma“, a također se i danas izvodi u ophodima i pokladnom jahanju (Slika 17).

Slika 17. Pokladna pjesma na promotivnom letku karnevala. Letak u vlasništvu Roberta Kapeša.

Tamburaši dolaze sa svih strana: iz Rume, Ljutova, Subotice, Surčina, Zemuna i okoline, a iz Osijeka dolaze plesači iz plesnog kluba „FeniKS“ koji otplešu nešto na uređenoj pozornici (Slika 18).

Slika 18. Nastup tamburaša na karnevalskoj proslavi u Golubincima u veljači 2017. godine. Fotografija u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

Za razliku od Mitrovice, u Golubincima se žene dižu rano ujutro da pripreme jelo kako bi kasnije mogle sudjelovati u karnevalu i taj dan ne spremaju i ne rade ništa, dočekuju se gosti, mijese se kifle, krafne i slično. Sada su karnevalske manifestacije premještene na petak, subotu i nedjelju zbog toga što ljudi vikendom ne rade, a prije kada se to organiziralo u nedjelju, ponedjeljak i utorak, ljudi zbog posla nisu mogli sudjelovati. Nadalje, znalo se ići i po kućama jer se unaprijed znalo tko će otvoriti vrata svog doma i biti sretan zbog *mačkara*, no oni svakako upitaju: „Primate li mačkare?“ i kada se odgovori potvrdno oni ulaze, pjevaju, plešu, sviraju, a domaćini ih tada časte domaćim vinom, čajem i slasticama:

„Suština je, znači, poklada, da, to su paganski običaji koji su se zadržali ovde i da čak i crkva nešto ne podržava i ne stavlja u svoj kalendar kao te mačkare, ali je evo to dobro što se zadržalo ovde u Golubincima da održimo to, a one prikazuju i znači prikazuju...početak novog perioda, tako da se stimuliše plodnost biljaka i svega i početak posta“ (Vlatko Čaćić).

7. POKLADNO JAHANJE

U ponedjeljak se izvodi pokladno jahanje u svrhu očuvanja tradicije i običaja te jahači na konjima pozivaju ljude da ih prate u tom pokladnom jahanju koje također okuplja velik broj ljudi (Slika 19).

Slika 19. Pokladno jahanje u Golubincima u veljači 2015. godine. Fotografija u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

Povorku prati glazba koja se sastoji od zvonaca, raznih udaraljki, do tamburaša. Ružica Borčić iz Golubinaca dodaje: „Muzika, tamburaši, harmonika i to. Pevanje. A pevaju i bećarce i to, malo sam zaboravila. Poklade su i ljudi su dani, meni nana na ulicu brani!“ Pokladno jahanje ponedjeljkom zato je opcionalno, za one koji mogu i žele. To je događaj od posebne vrijednosti za Golubinčane, a korijene vuče još iz vremena kada su graničari na Savi, čuvali granicu od Turaka, te su oni, svečano odjeveni, išli u obilazak svojih prijatelja na graničnim postajama i nosili im pokladno jelo i piće. Taj običaj počeo se prvo održavati prije blizu trideset godina u Sikirevcima u Slavoniji, da bi se vremenom proširio i u Srijemu, a u Golubincima, na inicijativu hrvatskog stanovništva, započinje s održavanjem 2010. godine. Konjanici iz Golubinaca i članovi konjičkog

kluba „Jadran“ jahali su tijekom proslave drugih velikih blagdana, tako da su samo uvrstili još jedan običaj u svoj kalendar jahanja (usp. Darabašić 2015b:28-29); (Slika 20).

Slika 20. Defile konja prilikom pokladnog jahanja u Golubincima u veljači 2015. godine. Fotografija u vlasništvu NIU „Hrvatska riječ“.

8. ZAKLJUČAK

Poklade su zasigurno jedan od najmaštovitijih, najkreativnijih i najveselijih običaja, ne samo za one mlađe generacije, već i za one malo starije. U istraživanim lokalitetima: Srijemska Mitrovica, Petrovaradin, Ruma, Nikinci i Golubinci, zasigurno je ta tradicija postojala i bila omiljena, no splotom okolnosti došlo je do velikih promjena. U Srijemskoj Mitrovici i Nikincima poklade obilježavaju samo mala djeca koju dovode roditelji zbog čega je starijim ljudima žao jer se prisjećaju kako je nekada bilo mnogo življe i mnogobrojnije, dok djeca od srednjoškolskog uzrasta pa nadalje nisu više zainteresirana za maskiranje. U Petrovaradinu se 2017. godine pojavila tendencija obnavljanja jedne od najvećih karnevalskih manifestacija na vojvođanskom području, a slično je i u Rumi koja je poklade obnovila 2013. godine. Suprotno tome, u Golubincima karneval prerasta iz obične manifestacije u turističku atrakciju sa posjetiteljima iz cijeloga svijeta te se doista može potvrditi sintagma „što je Rio za svijet, to su Golubinci za Srijem“, iako je utjecaj golubinečkih poklada proširen i izvan granica Srijema. Nadalje, Golubinci koji su ruralna sredina, u kakvima su najčešće luperkalijske poklade, imaju mnogo saturnalijskih elemenata kao što su individualno maskiranje, ples pod maskama, glazba i dječji karnevalski događaji, što je karakterističnije za urbane sredine.

Dosta utjecaja imao je i rat, osobito na etničke promjene, promjene vlasti, gubljenje običaja, na volju ljudi za ponovnim obnavljanjem manifestacije, na brojnost ljudi i na mnogo drugih faktora. Ono što je važno jest to da se ljudi sa osmijehom na licu prisjećaju karnevalskih povorki i proslava, vole taj običaj i žele da se održi i uspije, što im zasad više ili manje uspješno polazi za rukom, no važno da je da postoji i da se nije zaboravio. Ako bi se istraživanje ponovilo za nekoliko godina, provjerili bismo je li golubinečki karneval postao još veća turistička atrakcija, raste li broj ljudi na pokladnoj proslavi u Srijemskoj Mitrovici i Nikincima te jesu li u Petrovaradinu i Rumi uspjeli oživjeti svoju karnevalsku tradiciju, što silno i priželjkuju.

9. POPIS IZVORA I LITERATURE

ČULINOVIĆ-KONSTANTINOVIĆ, Vesna. 1963. „Dodole i prporuše – narodni običaji za prizivanje kiše“. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 2/1, str. 75-76.

DARABAŠIĆ, S. 2015a. „Golubinačke mačkare. Premundureni dani“. *Hrvatska riječ*, 20. veljače, 28-29.

http://www.hrvatskarijec.rs/preuzmi/arhiva/HR_619_od_20_02_2015/ (pristup 07.03.2019.)

DARABAŠIĆ, Suzana. 2015b. „Pokladno jahanje“. *Hrvatska riječ*, 27. veljače, 28-29.
http://www.hrvatskarijec.rs/preuzmi/arhiva/HR_620_od_27_02_2015/ (pristup 07.03.2019.)

DARABAŠIĆ, S. 2017. „Maskenbal u Nikincima“. *Hrvatska riječ*, 24. veljače, 26.
http://www.hrvatskarijec.rs/preuzmi/arhiva/HR_723_od_24_02_2017/ (pristup 09.03.2019.)

DARABAŠIĆ, S. 2018. „U Golubincima održana tradicionalna manifestacija Mačkare. Dani kada cijelo selo poludi“. *Hrvatska riječ*, 16. veljače, 26-27.

http://www.hrvatskarijec.rs/preuzmi/arhiva/HR_774_od_16_02_2018/ (pristup 09.03.2019.)

KIŠ, Ana. 2004. „Maškare u Petrovaradinu“. *Zov Srijema*, 3, Zagreb:Zajednica Srijemaca.

KLAIĆ, M., PEJIĆ, M. i ZMAIĆ, K. 2017. „Najpoznatiji svjetski karnevali“. *Kad zvoni*.

LOZICA, Ivan. 1986. „Poklade u Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena i suvremeni karneval u Hrvatskoj“. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 23/1:31-56.

LOZICA, Ivan. 2007. „O karnevalu: diverzija, kohezija, opsceno i mitsko“. *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 33/1:190-208.

- LOZICA, Ivan. 2009. „Karneval je montirani proces“. *Vijenac: književni list za umjetnost*, 390, 12. 2., <http://www.matica.hr/vijenac/390/karneval-je-montirani-proces-3715> (pristup 10. 03. 2019.)
- M.K. 2003. „Pokladne 'Maškare'“. *Hrvatska riječ*, 7. ožujka, 18, http://www.hrvatskarijec.rs/preuzmi/arhiva/HR_006_od_07_03_2003/ (pristup 09.03.2019).
- N.J. 2013. „Prve maškare u Nikincima“. U: *Pokladni običaji među Srijemskim Hrvatima*. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 18. veljače. <http://www.zkvh.org.rs/index.php/vijesti/vijesti-iz-zajednice/1514-pokladni-obiaji-meu-srijemskim-hrvatima> (pristup 08.03.2019.)
- N.J. 2013. „Maškare u Rumi“. U: *Pokladni običaji među Srijemskim Hrvatima*. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 18. veljače. <http://www.zkvh.org.rs/index.php/vijesti/vijesti-iz-zajednice/1514-pokladni-obiaji-meu-srijemskim-hrvatima> (pristup 08.03.2019.)
- N.J. 2015. „Maškare na Bregu. Ples i veselje“. *Hrvatska riječ*, 20. veljače, 26. http://www.hrvatskarijec.rs/preuzmi/arhiva/HR_619_od_20_02_2015/ (pristup 07.03.2019.)
- RADOŠ, Ivan. 2010. „Maškare, mačkare“. *Hrvatska riječ*, 5. veljače, 26. http://www.hrvatskarijec.rs/preuzmi/arhiva/HR_360_od_05_02_2010/ (pristup 07.03.2019.)
- S. D. 2015. „Maškare u Srijemskoj Mitrovici. Za maske slatke nagrade“. *Hrvatska riječ*, 20. veljače, 26. http://www.hrvatskarijec.rs/preuzmi/arhiva/HR_619_od_20_02_2015/ (pristup 07.03.2019.)
- s. n. s. a. „Tradicijske manifestacije: Golubinačke mačkare“. *Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata*. <http://www.zkvh.org.rs/index.php/manifesticije/tradicijske-manifesticije/3083-golubinacke-mackare> (pristup 08.03.2019.)
- s. n. s. a. „Tradicijske manifestacije: 'Maškare' u Rumi“. *Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata*. <http://www.zkvh.org.rs/index.php/manifesticije/tradicijske-manifesticije/3112-maskare-u-rumi> (pristup 09.03.2019.)

s. n. s. a. „O tekijama“. *Svetište Gospe Tekijske*. Preuzeto sa <http://www.tekije.com/o-tekijama/>. (Pristup 14.08.2017.)

ŠPANOVIĆ, D. 2013. „Maškare u Srijemskoj Mitrovici“. U: *Pokladni običaji među Srijemskim Hrvatima*. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 18. veljače. <http://www.zkvh.org.rs/index.php/vijesti/vijesti-iz-zajednice/1514-pokladni-obicaji-meu-srijemskim-hrvatima> (pristup 08.03.2019.)

ZORICA, Borna . 2018. „Pokladni običaji na području Srijema (Ruma, Nikinci)“. SeminarSKI rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

ŽARKOVIĆ, I. 1998. „Mačkara parada – otpala ti brada!“. U: *Crkve: seoske i salašarske crve u Vojvodini*. KID „Pčesa“ – XIV. tematska knjiga.

10. POPIS KAZIVAČA

Golubinci

Ruža Borčić, r. 1943. godine.

Vlatko Čačić, r. 1959. godine.

Nikinci

Mirko Paulić, r. 1974. godine.

Paškalj Prelić, r. 1950. godine.

Petrovaradin

Davor Martinčić, r. 1936. godine.

Marija Nađ, r. 1936. godine.

Zvonimir Nađ, r. 1936. godine.

Kazimir Peške, r. 1951. godine.

Srijemska Mitrovica

Ivan Barat, r. 1960. godine.

Ivan Kovačić, r. 1941. godine.

Petar Marjanović, r. 1939. godine.

Ruma

Miroslav Galar, r. 1959. godine.

Nikola Jurca, r. 1979. godine.

Antun Matešić, r. 1952. godine.

Marko Mijić, r. 1949. godine.

„Pokladni običaji na području Srijema u Vojvodini“

Autor u ovom radu piše o pokladnim običajima na području Srijema, u urbanim lokalitetima Petrovaradin, Srijemska Mitrovica i Ruma te u ruralnim naseljima Golubinci i Nikinci. Na temelju provedenog istraživanja, autor uspoređuje elemente običaja u spomenutim lokalitetima u pokladno vrijeme. Elementi koje proučava su: organizacija poklada, maskiranje i izrada maski, hrana, piće, maskirani ophodi i pjesme koje obilježavaju pokladno vrijeme u Srijemu. Na temelju iskaza kazivača i raspoloživih izvora i literature prikazuje pokladne proslave i ukazuje na važnost pokladnih običaja za srijemske Hrvate.

Ključne riječi: poklade, Srijem, običaji, maskare

“Carnival Customs of the Srijem Region in Vojvodina”

In this paper, the author writes about the carnival customs in the region of Srijem, in the urban localities of Petrovaradin, Srijemska Mitrovica and Ruma, as well as the rural settlements of Golubinci and Nikinci. Based on the research that was conducted, the author compares elements of the carnival-time customs in the aforementioned localities. The elements he studies are: carnival organization, masquerade and mask-making, food, drink, ritual masked processions and songs that are characteristic of carnival time in the Srijem Region. Based on the information gathered from informants, accessible sources and literature, the paper describes carnival festivities and demonstrates the importance of carnival customs to the Srijem Croats.

Key words: carnival, the Srijem Region, customs, masquerade.